

JACQUES NÈVE

Horloger d'Art - Uurwerkmaker

+ 32 (0)477 27 19 08 - jneve@horloger.net - www.horloger.net

Jean Eugène ROBERT-HOUDIN (Blois, 1805 – Saint-Gervais, 1871)

KLOK MET DRIE MYSTERIES

Parijs, omstreeks 1850.

Kristal, verguld en gepatineerd brons

H. 57 cm

Diameter van de wijzerplaat : 12 cm

Diameter van de basis : 26 cm

Gesigeneerd op de wijzerplaat *Robert-Houdin/Paris*.

BIBLIOGRAFIE : Tardy, *Dictionnaire des Horlogers Français*, Parijs 1971 ; Polichinelle, Jan-Oct 1983, pp. 40-48 ; Francis Maitzner, *Jean Eugène Robert-Houdin, Horloger, mécanicien, prestidigitateur « L'histoire de sa vie »* Bulletin ANCAHA n° 58, zomer 1990, pp. 5-17; Richard Chavigny, *Jean Robert-Houdin Horloger* Bulletin ANCAHA n° 58, été 1990, pp. 19-28 ; J.C. Gendrot *La pendule mystérieuse de Robert-Houdin* Bulletin ANCAHA N° 58, zomer 1990, pp. 29-37 ; Paul Réal, *Restauration d'une pendule à trois mystères signée E. Robert-Houdin* Bulletin ANCAHA, lente 1998, pp.39-44 ; Derek Roberts, *Mystery, Novelty & Fantasy Clocks*, Shiffer Publishing, USA, 1998.

Jean Eugène ROBERT-HOUDIN (Blois, 1805 – Saint-Gervais, 1871)

KLOK MET DRIE MYSTERIES

Parijs, omstreeks 1850

Kristal, verguld en gepatineerd brons

Gesigeneerd op de wijzerplaat *Robert-Houdin/Paris*.

De wijzerplaat is cirkelvormig en bestaat uit twee stukken doorzichtig glas van dezelfde afmetingen. Het duidt de uren aan met Romeinse cijfers en de minuten zijn per blokken van vijf geordend. Er zijn twee pijlvormige wijzers gemaakt van verguld staal. Op de achterkant van de ene wijzerplaat zijn de uren en de signatuur geschilderd; de andere, mobiele wijzerplaat, sleept direct en indirect de wijzers met zich mee en draagt de geminiaturiseerde centrale timer die verborgen is door het middelpunt van de wijzers. Een ring in verguld messing – die het aandrijfsysteem van de wijzers verbergt – omgeeft de wijzerplaat die wordt ondersteund door een montuur in geciseleerd en verguld brons. Deze steunt op haar beurt op een kristallen kolom die eindigt in drie chimera in gepatineerd brons, die op een dun terrasje van gelakt ebbe-imitatie gefixeerd zijn en die versierd is met grotesken en voluten in verguld brons. Aangezien er veelvuldige wijzerplaten zijn, is er in de kristallen kolom een andere kolom verborgen, die aan beide uiteinden een tandwiel bedraagt. De oneindige schroef die de glazen plaat aandrijft is verborgen in de kleine bronzen steun die de wijzerplaat draagt. Deze oneindige schroef wordt ook aangedreven via de transmissie van een hoekraderwerk, die op haar beurt het mechanisme ontvangt van de klok via een kristallen kolom bestaande uit twee co-axiale buizen. De binnenste buis is onzichtbaar door de transparantie van het kristal en bevat een tandwiel aan beide uiteinden. Het hoekraderwerk wordt aangedreven door het bovenste tandwiel van de kolom die, op zichzelf draaiende, op haar beurt wordt aangedreven door het klokmechanisme via het onderste tandwiel van dezelfde kolom, verborgen in de basis in verguld brons.

De basis van de klok kan het gangwerk niet bevatten, en dus bevindt deze zich in de ronde sokkel. Deze is zwart gelakt met gouden straaltjes en bedekt door een deksel in dieproud fluweel. Het bevat twee afzonderlijke aandrijfmechanismen (één aandrijfmechanisme voor de uren en één voor het slagwerk) die op één lijn staan en tussen twee platines. Ankerechappement op een rechte lijn. Slagwerk op de uren en halfuren op een gong met telrad. De platine aan de kant van het opwinding is gemerkt met de signatuur *E. Robert-Houdin* met het nummer 3857. Zeer lange sleutel in messing die opwinding en uurregeling via de basis toelaat.

H. 57 cm, diameter van de wijzerplaat : 12cm

Diameter van de basis : 26 cm

DE MYSTERIE KLOK

Dit model klok, ook wel "klok met drie mysteries" genaamd, getuigt perfect van de talenten van de illusionist Robert-Houdin. **Eerste mysterie:** op de glazen wijzerplaat lijken de twee wijzers op magische wijze te draaien, zonder zichtbare mechanische koppeling. **Tweede mysterie:** de wijzerplaat wordt ondersteund door een kristallen kolom zonder enige zichtbare transmissie. **Derde mysterie:** het gangwerk van de klok in de sokkel heeft geen enkele mechanische koppeling met het geheel. De verklaring is dat de koppeling tussen de mobiele buis en de motor in één van de drie chimera verborgen is. Deze wijzerplaat die zich bovenaan een perfect doorzichtige kristallen kolom bevindt en die geen enkel tandwiel bevat, fascineerde al vanaf het begin alle liefhebbers van mysteries die op zoek waren naar iets vernieuwend. Dit model – dat men kan identificeren dankzij de tweede minutenwijzer die voor de eerste keer verschijnt – zou de vierde uit de serie van zes gerepertorieerde modellen van de mysterie klok zijn.

Volgens Derek Roberts¹ zou de eerste serie mysterie klokken van Robert Houdin verschenen zijn in de vorm van een wijzerplaat ondersteund door een griffoen op de romp van de klok die het mechanisme bevat, op een onbekende datum (fig. 1).

Fig.1. Robert-Houdin
Eerste model van de mysterie klok

¹ Derek Roberts, *opus cité-supra*, pagina 223.

Deze wordt vanaf 1838 opgevolgd door een tweede serie. Het model dat in de *Mechanic's Magazine* op 3 november 1838 getuigt hiervan. Het vermeldt de tentoonstelling ervan in de vitrine van de beroemde Londense zilversmid Mr. T. Cox Savory, nabij de Beurs (fig. 2). Vetrekkende van dit model zal Robert Houdin – in zijn zoektocht naar zowel mysterie als excellentie – een derde serie maken die bestaat uit een kristallen kolom die uit twee tubes gevormd is, en met één wijzer. Dit model wordt ook wel "klok met twee mysteries" genoemd (fig. 3).

Fig. 2. Robert-Houdin
« Savory's Magnetic Timepiece » en standaardmodel met één wijzer

Fig. 3. Robert-Houdin
Klok met twee mysteries

De vierde serie – waarvan onze klok "met drie mysteries" deel uitmaakt – loopt samen met de verschijning van een minutenwijzer en waarvan de centrale geminiaturiseerde timer verborgen is onder het midden van de wijzers. Dit model klok met drie mysteries is ook terug te vinden in het Musée de la Magie te Blois die aan Eugène Robert-Houdin gewijd is (fig. 4). Klokken uit de vijfde serie verschillen in het formaat van de wijzerplaat die niet meer rond is maar vierkant, om het mysterie nog complexer te maken. Zo gaat men tot vier lagen glas gebruiken om de mechanismen te verbergen, die – tot groot genoegen van de klokkenmaker-goochelaar – zijn tijdgenoten zal facineren (fig. 5). De zesde serie klokken behouden daarentegen dezelfde soort mechanisme; enkel de vorm van de wijzerplaat wordt ovaal of in een gebroken boog.

Fig. 4. Robert-Houdin
Klok met drie mysteries
(Blois, Maison de la magie, Robert-Houdin)

Fig.5. Robert-Houdin
Mysterie klok, vierkante wijzerplaat

Mysterie-klokken worden in de XXe eeuw volgens dezelfde principes geproduceerd, vooral door het Huis Cartier in de jaren '20. De meeste bevatten – net zoals de mysterie-klokken uit de vorige eeuw – wijzers die op een bewegende glazen schijf bevestigd zijn.

Het model van de mysterie-klok werd door Eugène Robert-Houdin voor de eerste keer tentoongesteld tijdens de Exposition des Produits de l'Industrie te Parijs in 1839. Hij exposeerde er zijn mysterie-klokken en een kleine automaat "Le joueur de gobelet", en ontving daarvoor de bronzen medaille.

**Fig. 6. Klok van Robert-Houdin,
Wereldtentoonstelling van 1900**

Jean Eugène ROBERT-HOUDIN (Blois, 1805 – Saint-Gervais, 1871)

Klokkenmaker, illusionist, toneelspeler

André Adolphe-Eugène Disdéri (1819-1889)
Jean Eugène Robert-Houdin, 1855 (foto musée d'Orsay)

« Je serai tenté de croire, écrit-il dans ses « Confidences », que je vins au monde avec une lime, un compas ou un marteau à la main car, dès ma plus tendre enfance, ces instruments furent mes hochets, mes joujoux ; j'appris à m'en servir comme les enfants apprennent à marcher et à parler ».

(Ik zou verleid zijn te geloven – zo schrijft hij in zijn "Confidences" - dat ik ter wereld kwam met een vijl, een passer en een hamer in de hand. Sedert mijn jongste leeftijd waren deze instrumenten mijn spelletjes, mijn rammelaars; ik leerde ze gebruiken zoals kinderen leren stappen en praten.)

Jean Eugène Robert-Houdin werd beheersd door zijn passie, zijn liefde voor het uitvinden en het verfijnen – zijn hele leven stopte hij niet te verrassen en te fascineren. De kwaliteit van zijn technische en wetenschappelijke uitvindingen, en zijn bijzondere talenten als goochelaar, hebben deze periode sterk gemarkeerd.

Jean Eugène werd geboren te Blois op 16 frimaire jaar XIV (7 december 1805) en vestigde zich in Parijs omstreeks 1835. Hij was zoon van een klokkenmaker en zelf klokkenmaker en startte zijn opleiding in het atelier van zijn vader Prosper Robert. Ook al eiste deze laatste dat zijn zoon notarisstudies moest doen, volhardde Jean Eugène in de klokkunst en werkte onder de hoede van zijn neef Jean Martin Robert. Deze stond bekend als meest vaardige klokkenmaker van de stad.

Blois was de plaats van de koninklijke residentie sinds de Renaissance en was toen één van de voornamelijk steden voor klokkunst in Frankrijk (in 1700 waren er niet minder dan 200 klokkenmakers). Jean Eugène Robert ontmoette ook in zijn geboortestad zijn toekomstige vrouw, Josépha Eglantine Houdin. Zij was de dochter van een vroegere klokkenmaker uit Blois, Joseph Houdin, die gespecialiseerd was in monumentale klokken en door Bréguet toegeroepen naar Parijs in 1820. Zo trad Jean Eugène Robert als loopjongen in klokken in dienst van zijn toekomstige schoonvader op het einde van 1829. Hij trouwde op 8 juli 1830 met de dochter wiens naam onlosmakelijk verbonden werd met de zijne. Hij nam de dubbele naam Robert-Houdin (officieel bevestigd door de Prins-Président Louis-Philippe in 1852).

Kort na zijn huwelijk kwam hij naar Parijs waar hij bekend werd om de ingenieuze fabricatie van verschillende automaten en machines, door hem uitgevonden. Hij vestigde zich eerst te 63, rue du Temple, waar hij klokken en uurwerken herstelde en een kunstkamer ontwikkelde met een reeks splinternieuwe apparaten en machines, ware mechanische wonders. Hij verzamelde zijn hele leven lang verscheidene prijzen, brevetten en medailles tijdens exposities: bronzen medailles van Eerste Klasse, zilveren en gouden medailles tijdens de Expositions van 1839, 1844, 1855 en 1859.

Een van zijn eerste uitvindingen is de wekker-aansteker in 1837: op 20 september breveteerde hij « un réveil dont la fonction est de procurer de la lumière en se réveillant » (een wekker met als functie om licht te maken bij het wakker worden) voor vijf jaar. Deze uitvinding werd aangedreven door een gangwerk van een uurwerk met stiftenechappement en die op een bepaald uur

een kaars doet branden. De lont van de kaars was gedompeld in een compositie vergelijkbaar met die van Duitse lucifers die via wrijving branden. Hij bleef lange jaren zeer bekend dankzij deze uitvinding.

Dankzij dit grote commerciële succes kon hij naar no 13 van de rue Vendôme verhuizen, arbeiders in dienst nemen en zich volledig tot de ontwikkeling en fabricatie van automata toespitsen. Onder andere de "joueur de gobelet", de "danseur de corde" en de creatie van de mysterie-klok, zijn eerste meesterwerk binnen de klokkunst. Zoals we hebben gezien is deze de uitdrukking, in klokvorm, van zijn talenten als illusionist. Het werd snel een curiositeit dat zeer gegeerd was door verzamelaars en liefhebbers.

Na deze vruchtbare periode legde Robert Houdin zich nog meer toe op de ontwikkeling van automata en ontving ditmaal een zilveren medaille tijdens de Exposition Universelle van 1844. Hij exposeerde er zijn klokken en andere mechanische objecten op een rond platform, onder andere zijn "écrivain-dessinateur" die door Louis-Philippe zelf werd bewonderd en uiteindelijk aangekocht voor 4000 dollar door Barnum.

Een succes dat nogmaals wordt bevestigd door het rapport van de Centrale Jury en een zilveren medaille voor het geheel van zijn uitvindingen.

Vanaf dan volgen de uitvindingen zich heel snel op: elektrische stroomverdelers, elektrische klokken, apparaat om de waterwegen waar te nemen op schepen, elektrisch plastron voor schermers, kilometerteller voor auto's... en natuurlijk de beroemde "pendule magique" die in 1845 werd uitgevonden, een waar meesterwerk van toneelregie.

Net zoals bij de mysterie-klok bewegen haar wijzers zonder enige zichtbare koppeling met het mechanisme, maar haar wijzerplaat in kristal en haar bel hangen tussen twee afzonderlijke koorden. Ze bewegen volgens de orders van de goochelaar Robert-Houdin, voor een geschokt publiek... (fig. 7).

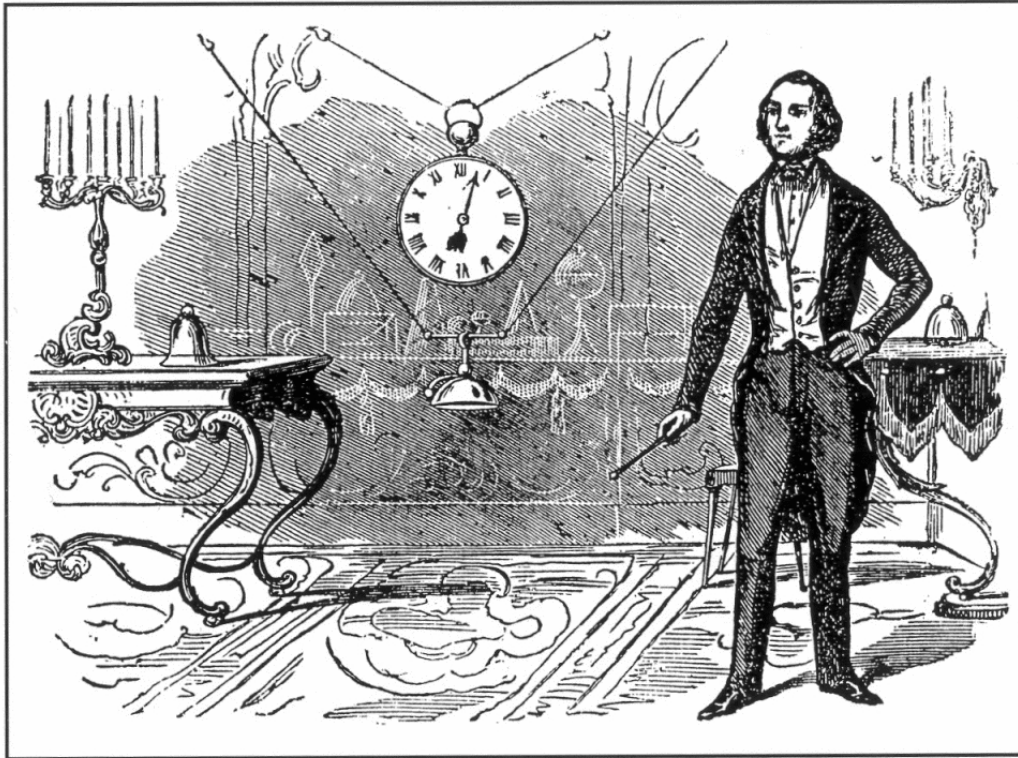

Fig. 7. Robert-Houdin, de magische klok, 1845.

Robert-Houdin was geniale uitvinder maar had ook een zeer charismatische persoonlijkheid waardoor hij gemakkelijk op het podium kon blijven en zijn publiek kon boeien. Hij was een toneelspeler, een illusionist en een komediant, en opende zelfs een eigen goochelsalon te 14 galerie de Valois aan de Palais-Royal. Zo organiseerde hij op 3 juli 1845 zijn eerste voorstelling van de "Quatre soirées fantastiques". Tijdens deze avonden presenteerde hij een serie mechanische objecten die naar zijn stem luisterden, en die de wensen van het publiek volgden. Jarenlang triomfeerde hij voor het publiek en genoot hij van een reputatie over de hele wereld. Zo reisde hij in 1848 – dan al beroemd – naar Londen voor een voorstelling in de St. James's Theatre, maar ook in Buckingham Palace voor koningin Victoria. De koningin had hem persoonlijk gevraagd voor een privé-voorstelling!

Tijdens de Wereldtentoonstelling van 1855 exposeerde Robert-Houdin samen met het huis Destouche zeven uitvindingen en ontvingen een eerste klasse medaille. Ze exposeerden een elektrische stroomregelaar, een schouwklok, verschillende grote wijzerplaten voor klokkentorens, een mechanisme om elektrische stroom 's nachts uit te schakelen en overdag aan te schakelen, een nieuwe elektrische batterij SMEE, een elektrische stroomregelaar (voorvader van de elektromagnetische motor) en een nieuw apparaat voor de overdracht van elektrische stroom.

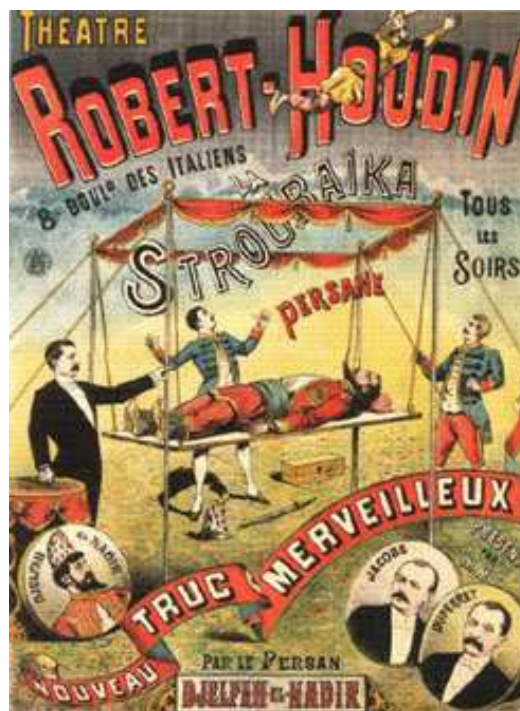
Aan deze ellenlange lijst kunnen we ook nog toevoegen dat Robert-Houdin één van de pioniers was voor de uitvinding van de elektrische klok. Hij deponeerde hiervoor in 1855 een brevet (fig. 8).

Fig. 8. Elektrische moederklok, gesigneerd Jean Robert-Houdin.

Affiche voor de Soirées fantastiques, Theater Robert-Houdin, 1852.

Affiche Theater Robert-Houdin, La stroubaika persane (Parijs, musée Carnavalet)

HARRY HOUDINI

(Budapest, 1874 - Detroit, 1926)

Robert-Houdin werd door zowel Franse als buitenlandse goochelaars uit zijn tijd gekopieerd en geplagieerd. Zo groot was zijn bekendheid, zo groot was de jaloezie en admiratie van zijn rivalen, die woedend waren.

Eén van hen was de bekende Harry Houdini (1874-1926), zijn echte naam Erich Weisz.

Harry-Houdini

Al vanaf het begin liet deze - van oorsprong Oostenrijkse – Amerikaanse goochelaar zich "Harry Houdini" noemen, een hommage aan de bekende Franse illusionist. Maar zeer snel werd hij verward met Robert-Houdin.

Onder zijn beste tricks: ontsnappen uit een koffer of een tank gevuld met water, gesloten en geketend. Hij was een fervente fan van het oproepen van geesten en probeerde mediums te ontmaskeren door publiekelijk hun illusionistische truukjes te tonen.

In 1906 publiceerde hij het boek *The Unmasking of Robert-Houdin* – hij wou 's werelds grootste goochelaar zijn. Hierin viel hij de reputatie van Robert-Houdin zwaar aan: hij maakte tabula rasa van zijn uitvindingen om de zich op de voorgrond te plaatsen. Zo ging de naam Robert-Houdin deels verloren, en vooral in het Angelsaksische deel van de wereld.